

HUDBA NA STŘEDNÍCH ŠKOLÁCH

V návrhu reformy středních škol, publikovaném ministerstvem školství, zastoupena je hudba *nepovinným* vyučováním *zpěvu*. I když detailní nové osnovy nejsou dosud známy, přece, soudě podle návrhu, v zastoupení hudby ve vyučovacím systému nepřináší nový návrh proti dřívějšímu zlepšení. Budiž tedy dovoleno uvést zde zásadní požadavek v tomto směru. Činím tak také proto, že návrh tento jsem pronesl již dříve několikrát v denních listech (Tribuna a Československá Republika) a nyní snad je pravý čas znova s těmito návrhy vystoupit.

Především je pochybené, jestliže zastoupení hudby na středních školách se omezuje pouze na vyučování *zpěvu*. Zpěv je nutným základem hudební výchovy na školách *obecných*. Pro střední školy však nestačí. Právě v době středoškolských studií dostavuje se u hochů mutace, která nejednou skončí poruchou pěvecké schopnosti hlasu. Dále vyučování pouhému zpěvu svým významem dnes stojí daleko za ostatními naukovými předměty. K tomu pak přistupuje neujasněná a nekritická představa o hudebnosti a nehudebnosti u studentů. Nehudebnost se totiž zcela mylně ztotožňuje s neschopností zpívat, a protože studentů — nezpěváků je značné procento, vznikla pochybná představa, že vyučování hudbě může se týkat pouze těch „málo hudebních“, t. j. zpěváků. Tím vším se stalo, že vyučování zpěvu na střed-

ních školách je nepovinné a že tedy zastoupení hudby ve vyučovacím systému stojí daleko a daleko za — tělocvikem. Vlastní kořen toho pak je v tom, že zastoupení hudby ve vyučovacím plánu stále se nepovažuje za jinak možné nežli zpěvem. A proti tomu je nutno postavit principiálně jiný požadavek.

Rádi se ujišťujeme vysokou úrovní své hudební kultury. Říkáme si, jaký že význam má naše hudba v naší národní kultuře. Právem stavíme svou hudbu jako rovnocenného kulturního činitele vedle své literatury, vědy, výtvarného umění. Ale při tom jsme velmi málo důslední. Kdybychom toto vše mysleli opravdově, musili bychom z toho také učiniti všechny *důsledky pro výchovu*. Museli bychom se postarati, aby příští generace tuto rovnocennou kulturní složku skutečně znaly, tak jako považujeme dnes za samozřejmé, aby absolventi středních škol měli určitou míru vědomostí o básnictví, o dějinách atd. Toho se ale vyučováním pouhému zpěvu nedosáhne. Zde je nutno zastoupení hudby ve vyučovacím systému postavit *na zcela nový základ*, na takový, jaký by odpovídal postavení naší hudby v celém kulturním souboru.

K všeobecnému vzdělání, získanému na středních školách, za samozřejmou považujeme znalost základních faktů z dějin literatury cizí i naší, znalost základních forem slovesných a básnických, znalost obecných i t. zv. kulturních dějin. Žádáme právem od středoškolských absolventů, aby věděli, kdo byl Sophokles, Ovidius, Dante, Shakespeare, Molière, Goethe, atd., o našich jménech ani nemluvě. Rovněž máme za samozřejmé, aby měli jasnou představu o tom, co je epos, drama, lyrika, co je ballada, sonáta, co je řeč volná a vázaná, jaké jsou rýmy a pod. Nauka o slovesném slohu jest podstatnou částí mluvnice. Jak jinak s hudbou! Kdo z absolventů ví, co je gregoriánský chorál, vokální polyfonie, ba co je opera a jak vznikla, co je symfonie, sonáta, symfonická báseň, co je komorní hudba atd.? Víím z vlastní zkušenosti, jak

tyto základní věci jsou naší inteligenci často naprosto cizí. A kdo z absolventů má aspoň přibližně představu o významu takového Orlanda Lassa, Palestriny, Monteverdiho, Al. Scarlattioho, Couperina, J. S. Bacha? Snad ještě zaslechnou jména Haydna, Mozarta, Beethovena, Wagnera, Smetany, Dvořáka — ale to je jen náhodné a většinou jaksi „ex privata industria“. O moderní hudbě raději ani nemluvit. A nepatří znalost těchto věcí rovněž ke všeobecnému nutnému vzdělání? Není vzdělání, které vylučuje celý tento mohutný proud kulturní, kusé a neharmonické? Nezanedbává se zde nadmíru významná složka kulturního vývoje, jež by v dnešním specializačním systému vyučovacím mohla být zdravou a také potřebnou *protiváhou proti jednostranně intelektuální výchově*? Je pravda, že někteří jednotlivci v hodinách zpěvu seznamují žáky s hlavními zjevy hudebního vývoje. Ale to jsou výjimky a pak jde zde o to, že to není nic *systematického*, neboť děje se tak v předmětu nepovinném a ještě k tomu výjimečně a tedy není nauka o těchto věcech vklíněna ve vyučovací systém. A o to jde: aby znalost základních faktů hudební kultury nebyla ponechána náhodě, nýbrž aby byli *všichni* absolventi středních škol nuceni si ji osvojit.

To pak je možné jedině, zavede-li se do učebné osnovy *povinný* předmět „*nauka o hudbě*“. Výslovně pravím: *nikoliv zpěv*, nýbrž *nauka* o hudbě. To znamená: je to předmět *naukový*, *nikoliv praktický*, podobně jako dějepis a literární dějiny s mluvnicí. Tato „*nauka o hudbě*“ nemá účelem vést k praktické dovednosti hudební, tak, jako hodiny mluvnické nemají účelem vychovávat básníky. K praktické výchově hudební určeny jsou konservatoře. V nauce o hudbě ale by šlo o to, aby budoucí inteligence nabyla základního porozumění pro hlavní fakta hudební kultury. Aby si zde osvojila ty vědomosti, jichž je průměrnému inteligentovi třeba k chápání tak důležitého kulturního komplexu, jakým je hudba. Tedy míněna je zde nauka o hudbě *vzhledem ke vnímání hudby*

a nikoliv k výkonnosti nebo k tvoření. Nauka o hudbě, jež by podávala studentům přístupnou látku, kterou vědecky zpracovává *hudební věda*, podobně, jako na př. dějepisec podává základní výsledky vědeckého historického bádání. Proto také kvalifikaci pro vyučování této středoškolské „nauce o hudbě“ bylo by možno nabýti jedině před vědeckou státní komisí pro učitelství na středních školách, tedy právě tak, jako na př. v případě dějepisu, češtiny a pod. Zde by byla tedy hudební věda přiřazena k dosavadním zkušebním předmětům jako nový skupinový předmět.

Jedině tím, když by tato nauka o hudbě byla zavedena jako naukový předmět, jenž podává výsledky naukové discipliny, pak by se mohla postavit na roveň s ostatními předměty učebné osnovy, jakožto předmět povinný, určený k doplnění všeobecného vzdělání. Námitka, že by povinnost tohoto předmětu narážela na „nehudebnost“ některých žáků, neobstojí před kritikou. Obsah toho slova „nehudební“ je stále značně neujasněn a proto se s ním operuje podle potřeby. Nehudebnost se většinou zaměňuje za neschopnost prakticky provozovat hudbu, ať už jakkoliv. Při tom se však zapomíná, že *aktivní* hudebnost (buď tvořit nebo reprodukovat) a *pasivní* hudebnost, t. j. vnímání a porozumění, jsou dvě věci vedle sebe. Jsou případy, u nichž je pasivní hudebnost vyvinuta na vysokém stupni, kdežto aktivní jest při tom minimální. V takových případech setkáváme se s pozoruhodnou bystrostí a bezpečností postřehu hudebního, s vyvinutou soudností estetickou i kritickou. Naproti tomu často aktivní hudebnost bývá doprovázena jednostrannou a zcela subjektivně vymezenou schopností receptivní. Proto rozumět slovem „hudebnost“ pouze hudebnost aktivní, jest omyl sice stále značně rozšířený, ale tím nikterak oprávněný. Naopak: *u obecnstva* — a o výchovu příštího receptivního obecnstva přece jde v otázce hudební výchovy na středních školách — rozhoduje o větší nebo menší míře jeho hudebnosti především *pasivní hudebnost*. Zde jde o to, tuto receptivní hudebnost co

nejvíce povznést a přiblížit ke kulturní úrovni dnešní tvorby a celého jejího dosavadního vývoje.

Tvrdím pak, že tato pasivní hudebnost (schopnost být přístupna hudebním dojmům a je uvědoměle chápat) jest zjevem všeobecným a že její nedostatek jest podobnou individuální, organickou vadou, jako na př. daltonism ve sféře optické. Naprostá nehudebnost (aktivní i pasivní) jest tedy zjevem výjimečným, chorobným, s nímž nelze počítat v naší otázce, podobně jako případy na př. specifické neschopnosti pro matematiku nemohou být důvodem pro odstranění tohoto předmětu z učebné soustavy. Dispozice aspoň k pasivní hudebnosti má každý normální student středoškolský. Jsou ovšem různé, menší nebo vyvinutější. A zde právě by bylo úkolem „nauky o hudbě“, aby tyto dispozice byly jednak vypěstovány a vytrženy, jednak aby jich naše budoucí inteligence dovedla uvědoměle užívat ke svému kulturnímu obohacení a tedy i k povznesení celé úrovně hudební kultury.

Tuto „nauku o hudbě“ navrhuji pro vyšší třídy středních škol, tedy pro věk, v němž se otvírá porozumění pro komplikovanější útvary duchovní kultury. Této nauce by byla vyhrazena *jedna povinná hodina týdně*. Tím by počet předmětů učebných se nikterak podstatně nezatížil, nehledě k tomu, že celý charakter této nauky a její názorné traktování by znamenalo vhodné duševní osvěžení a povznesení vedle jiných naukových předmětů. I na to třeba položit důraz, že tato nauka o hudbě by měla velký význam pro *mravní výchovu* žáků. Neboť zde by poznali na velkých příkladech, kolik sebezapření, zanícení pro myšlenku, kolik duševního napětí a duševní práce vyžaduje takový hudební výtvor. Pro nižší třídy navrhuji zpěv, jako je dosud, ale spojený s elementární naukou o hudbě. Tento zpěv by byl jednou hodinou povinný a jednou hodinou nepovinný (sborový zpěv pro hlasově nadané). Ve vyšších třídách zůstal by zpěv nepovinný vedle nauky o hudbě.

Látkový okruh „nauky o hudbě“ v nejhrubších obry-

sech: 1. Základní *formy* hudebního projevu s krátkým vývojovým nástinem a psychologickým výkladem. Co je sonáta, symfonie, symfonická báseň, opera, oratorium atd. Toto vše výlučně se stanoviska vnímání. Tedy účelem by bylo, vést k samostatnému rozpoznání *na základě poslechu*. 2. Základní hudebně historické vědomosti, hlavně o životě a díle významných tvůrců. Jak by tato látka byla rozdělena do tří po příp. čtyř vyšších tříd střední školy, bylo by věcí detailního návrhu, jenž by také látku, zde nejstručněji naznačenou, určitě precisoval.

Je jisto, že mezi významem hudby v dnešní kultuře a mezi průměrným stavem obecnstva je dnes velká propast. Důsledky toho mohou vážně ohrozit další vývoj hudební kultury, neboť je jasno, že hudba, jako každý jiný obor kultury, je ve svém rozvoji podmíněna nejen tvůrčí činností, nýbrž i svým postavením sociálním. Dnes ale obecnstvo ztrácí bližší poměr k hudbě. Jeví se to v jeho účasti na koncertech a divadle, lze to pozorovat na zřejmé nechuti k uměleckým podnikům atd. Tuto *krisi* dnešního hudebního života, která se stává stále povážlivější, nelze vysvětlovat jakousi *l'art pour l'artistickou* izolací dnešního umění. Umění ve svém rozvoji se nedá zastavit a nic by nebylo osudnější, nežli chtít snížit umění k receptivní schopnosti lidu, jak chtějí některá nepromyšlená hesla. Naopak, úkol specialisace umění spatřuji především v tom, přivést chápavost a porozumění lidu právě k nejvyspělejšímu umění a tak překlenout onu propast mezi moderním uměním a obecnstvem. Jak ale toho docílit? Je to možné jedině *soustavnou prací výchovnou*. A je přirozeno, že nejúspěšněji ji lze provádět tam, kde jsou k tomu nejlepší podmínky: na středních školách. Dokud ale zde hudba bude daleko za tělocvikem, dotud není naděje na zlepšení. Jde o to, domyslet a provést důsledek toho, o čem panuje všeobecné přesvědčení: že hudba je u nás podstatnou složkou kultury. Je-li tomu tak, pak je nutno, aby naše inteligence o této složce také byla soustavně vzdělávána. V zá-

jmu veškeré naší kultury je, abychom měli hudebně vzdělané a poučené obecnstvo, u něhož by nutná míra vnímavosti a porozumění nebyla ponechána náhodě. — To ale lze uskutečnit jedině pronikavou a zásadní reformou v zastoupení hudby na středních školách.

*Hudební rozhledy I—1924 /25, str.
147—150.*

Helfertův hluboký zájem o hudební a uměleckou výchovu pramenil z vědeckého a uměleckého studia a z přesvědčení, že se hudební výchovy má dostat všem bez rozdílu. Jako žák Otakara Hostinského šířil Helfert jeho myšlenky o socialisaci umění, a splnění požadavků obecné hudební výchovy správně kladl především do škol obecně vzdělávacích, počínajíc mateřskou přes střední (dnešní osmileté a jedenáctileté) k vysokým. Za tento požadavek bojoval Helfert všude: vědeckým spisem, v denním tisku, přednáškami v Hudební Budči Besedy brněnské, v rozhlase i na vysoké škole a prakticky jako dirigent Orchesterálního sdružení. Největší výraz tomuto požadavku dal ve svém spise *Základy hudební výchovy na nehudebních školách* (I. vyd., Praha 1930, II. vyd., r. 1956, ve Státním pedagogickém nakladatelství rev. Boh. Štědroň). V něm rozvádí a prohlubuje to, co nastínil v nyní přetištěném článku: *Hudba na středních školách*. Hudebnost je všem normálním lidem dána, Čechům a Slovákům přímo vrozena. To zdůrazňoval již Jan Amos Komenský svým heslem: *Musica maxime nobis naturalis est*. V duchu jeho zásad dlužno rozvíjet hudebnost na všech nehudebních školách, jimiž procházejí všichni. Hudební školy mají poslání zvláštní, jsou určeny hlavně pro nadané a pro ty, kteří se chtějí hudbě věnovat jako svému povolání. Hudebnost je dvojího druhu: aktivní (hudbu tvořit i provádět) a receptivní (hudbu uvědoměle vnímat). Obojí nutno rozvíjet na nehudebních školách *zpěvem*. Rozumí se ovšem, že receptivní hudebnost se tříbí na nehudebních školách i vzděláním hudebně theoretickým, historickým a estetickým. Zpěv však je stálý průvodce hudební výchovy na nehudebních školách. Tomu se má dostat na všech stupních nehudebních škol rovnocenného zastoupení s ostatními předměty.

Vedle tohoto článku a spisu *Základy hudební výchovy na nehudeb-*

ních školách napsal Vlad. Helfert ještě četné příspěvky a pojednání o hudební výchově. Srov. o tom úvodní bibliografii v II. vyd. vzpomenutého spisu. K tomu ještě Helfertův článek: *Hudba na nehudobních školách* (časopis *Hudební rozhledy* IV—1928, 3), článek Bohumíra Štědrone: *Vlad. Helfert a hudební výchova* (časopis *Hudební výchova* III—1955, str. 41). Prohlášení Svazu čs. skladatelů hudebních vědců a koncertních umělců o hudební výchově (*Hudební rozhledy* IX—1956, 45) a jiné četné články v *Hudebních rozhledech* i *Hudební výchově* 1955—56.